

ԱՌԵՏԻՍ ԻՍԱԷԱԿԵԱՆ

Լսած էք անշուշտ Ակնցիներու սրտաշարժ սա երգին մէկ տունը.

Պիւլպիւն ի վարդի շրջի

Կուտ կ'ուտէ 'ւ արցունք կու թափէ,

Կուտ կ'ուտէ 'ւ արցունք կու թափէ ' Սյա երեք տողերը՝ ինձ յիշեցուցին Պ. Ա. Խաչակեանը, — « մեր աշխարհի անուշ բլրուր » - որ կ'ապրի « 'ւ արցունք կու թափէ » կ'ապրի « 'ւ արցունք կու թափէ »:

Սյա մեղամազիկ քանաստեղծը՝ վէրք մ'ունի, որուն ամէն ոք կը համակրի. ցաւ մ'ունի, որմէ ամէն սիրտ կ'ուզէ մաս մ'առնուլ թեթեւեւի: « Երգը — անուշ, վէրքը — քնքուշ »: Վէրքերը ժայռերն են՝ որ երգերուն արձագանգն են, կամ ստեղծիչը: Ուստի, տխրութիւնը սքողած է Հայ-Գուսանի ամէն մի տողը: Ամբողջ գեղեցկու թիւնն ու հմայքը հոն են, բայց վարագուրուած, նման թեթեւ մշուշի մ'որ կը փռուի, առտուն, զարունով պէնուած բնութեան վրայ: Ցաւ մը՝ որ ամբողջ իր էութիւնը կը կրծէ. տխրութիւն մը՝ որ իր ամբողջ տողերուն սքանչելիքը կը կազմեն: Մեղամազմութիւն. բայց այդ անհրաժեշտ պէտք մըն է, քանի որ « Հայ-Գուսանը զախիս է մեր սարերէն, խոր ձորերէն, մեր դարդի ծովէն »:

Պ. Խաչակեան՝ իր երգերը ստեղծած չէ, սորված ալ չէ, — օրինակած է . . . բնութենէն: Սյա պարագան է ահա, որ այնչափ աղուորութիւն կու տայ իր տողերուն: Թարմ են անոնք, ինչպէս ցօղալից վարդ մը, արշալոյսին. ջերմ են, ինչպէս ցաւած սրտի թափած արցունքները: Ժողովրդեան հատաչներն են, ցաւերէ կորզուած. ժողովրդեան տխրութիւններն են, քնարով արտայայտուած: Մարդկութեան

չափ հնութիւն ունին, վասն զի « երգեր ու վէրքեր » են: Բնութեան պէս հին են, որովհետեւ անոր հովիտները միշտ լսած են ողբեր, բայց անոր չափ եւս նոր ու թարմ են, բնական. ձեռք կամ զրիչ մօտեցած չէ այդ երգերուն. ինչպէս չի մօտենար ծաղիկ մը՝ որ քացուի: Ու շատ պարզ է մեկնութիւնը: Այդ ժողովուրդը կ'ապրի. արդ, « ով կեանք ունի, դարդ էլ ունի »: Սակայն մենք պիտի համարձակինք ըսելու, թէ Ա. Խաչակեանի տողերը մեղեղմներ չեն. զայն ինքն ալ յայտնած է. « Խորունկ դարդը երգ չունի »: Իսկ իր՝ կամ իրմով ներկայացուող ժողովրդեան դարդը այդպիսիներէն է: Չկայ տող մ'որ այնպէս զգացնէ վէրքին խորութիւնը՝ որ չափ ըսելը թէ էս երգ չունի: Այո, չունի. վասն զի համակուած է այնպիսի խառնակ շէշտով, այնպիսի սուր սլաքով, որ յուսահատութեան և կամ բողբոջի մ'աղաղակն է, կարծես: Երգը՝ գոնէ կ'ենթադրէ յուսոյ վերջին նշույլ մը, միսթարութեան կաթիլ մը սրտին խորը: Բայց մեր « Հայ-Գուսան »-ը կը ջանայ մեր մտքէն այդ գեղարարին ալ հեռացնել. ու նա գոհ է, եթէ վարկեան մ'իսկ կարեանք ըմբռնել վէրքի մ'էութիւնը, հասկնալ թէ ինչ է ցաւի էութիւնը և կամ հեծեծանքը:

Բնութիւն, հայրենիք, ինքը, — ահա ապիկ Պ. Աեփտի ունեցածը, ճանչցածը: Բնութիւնը՝ հայրենիքի համար, ինքը՝ երկուքին համար: Բնութիւնն իրեն այն պատճառով սիրելի է, վասն զի միայն ան միայն զուգուրացող իր հայրենիքի վրայ, Փլորան, իր « ձեռքն ու ծոցը, գլուխն ու գօտին՝ փունջ փունջ գոյն գոյն ծաղկներով լեցուած » երբ ամէն աշխարհ ծաղկեցնելու կ'ենլէր, մեր երկրի բլուրներու վրայէն, ծործորներու մէջէն պարած ժամանակ՝ ոտքի սայթաքումով մ'ինչ կեր ամբողջ ունեցած ծաղիկները թափեր է: Տեսնենք, ո՞վ աւելի ծաղիկ ունի. ո՞վ աւելի . . . Այսու հանդերձ, այդ դրախտի մէջն է Ան . . . « Կուի կարմիր տեղը »: Հոն, այդ ծաղիկներու մէջն են « արնոտ ալիք, սգի ձէներ »: Այս « սգի ձէներ »-էն

1. Զարմանալի արուեստի և ճաշակի մ'արտայայտութիւն է այդ կրկնութիւնը, որ կրկին չափով սրտէ ներս թափանցել կու տայ սոյն երգին տխրու չէշտը:

էր որ իր սիրտը «խորունկ ձէն տւեց» . վասն զի գիտնալու է որ «ամէն մի շունչ, ձէն ու ծպտուն» ... իր «սրտի խորքում ձէն կու տայ» :

Բայց յանկարծ, ամէն ինչ կը փոխուի, սիրուն, գուրգուրացող բնութիւնն անգամ — ինչ կայ նորէն — Աշուղին հետ այս անգամ նա եւս կ'ողբայ : Վիրաւորին շուրջը՝ ամէն ինչ կ'արտասուէ և կ'արիւնի : Լուսինը կը թալկանայ . «մեր սարերէն, մութ ձորերէն պղտոր-պղտոր» կու գայ Արագը, «արուն քամեր» կ'երթայ . «սուր սարերը ձունն է պատեր» : Դժուար և գրեթէ անկարելի չէ՝ մինակ վիրաւորուած մնալը . չորս դին ծաղիկները բացուին ,

բնութիւնը դալարանայ , և միայն ինքը սգաւոր մնայ . . .

Սուգի «ձէներ» են Պ. Աւետիսի տողերը : Անխնամ, անարուեստ տողեր : Եւ սակայն բնական, անարուեստ գրելն ալ արուեստ մ'է, կ'ըսէր օր մը Կիլիկերոն, ... Խառակեանին համար : Մ'ենք աւելցնենք, որ շատ դժուար արուեստ մ'է, որուն աւանանքները կը հասնին :

Եւ դեռ վէրքեր կան . ու դեռ «դարդ» կայ : Մի վախեր զմեզ ալ վիրաւորելէ , Հայ գուսան . մի թողոր ձեռքէդ՝ ժողովրդէն ընծայուած քնարը :

«Ձէնիդ դուրպան, սագ արա՛» : Կը մաղթենք քեզ . . . Նոր դարդեր :

Հ. Ղ. ԲԺԿԵԱՆ

ՎԻՃԱԿՈՒ ՀԻՒԿՈՅ

ՊԻԻՐԿՐԱՎՆԵՐ

(Նախըմթ. տեւս էջ 174)

Այն ձեր սրբերն նետեցէք :
դարձեալ կայսեր խօսելով .

Աստուածաբաժնի ծերունի,
Գերմանիա դեռ եւս ի քեզ, ի քեզ եւեթ յոյս ունի .
Գործըն մեծ է . աւաղ, բոլոր Գերմանիոյ մէջ երկու,
Միայն երկու Գերմանացի մընացած է, եւ և դու .
Աստուած՝ որ ողջ պահեց ըզքեզ՝ ամենայնի կարող է,
Եւ մենք գործին պիտի բաւենք թէ որ Աստուած յաշողէ :
առաւակայ իշխաններն ցուցնելով .
Արդ դու ասոնց նայելու չես որ՝ տակաւին պատանի՝
Ոչ բաժնին ոչ քրածնին գիտեն՝ և չեն արժանի
Որ սրբողիս . — Ամէնուրեք — այս ողբալի բան մըն է —
Այր հողագործ և այր որսորդ հակակիր են ի ծրնէ .
Դաշտըն և լեռն իրարու հետ թըշնամաբար կը վարին
Եւ զանոնք հաշտ ապրեցընէ՛լ՝ եթէ ոչ գործ անհարին
Դրժուար գործ մ'է . այսու հանդերձ, ով անաշտ դատաւոր,
Դաշտն անապարտ է, կը հաւանիմ, և լեռն եւեթ յանցաւոր .
Պատժէ՛ ըզմեզ, մենք անսրբորունջ պիտի կըրենք արժանին :
դաւանալով՝ գիւնդներուն խօսելով .

Դուք, զօրականք, հազանդեցէք կայսեր տըւած հրամանին .
Անի, ձեր տէրն այսուհետեւ, կը հրամայէ որ քակէք
Գերիններուն շըղթան, ուստի քակելու էք :

Գերիներու խռմբ մը՝ որ աստիճանաբար քացմացաւ՝ ձե՛